

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ НАН УКРАЇНИ
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ІСТОРИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

«УКРАЇНА І СВІТ: ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ»

**ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

28 ЛИСТОПАДА 2014 Р.

ПІД ЗАГ. РЕД. К. В. БАЛАБАНОВА

МАРІУПОЛЬ
МДУ
2014

ББК 63.3(4Укр)я 431
УДК 94(477)(063)
У 45

Головна редколегія:

К.В. Балабанов, член-кореспондент АПН України, д.п.н., проф., ректор МДУ; **О.П. Рєєнт**, член-кореспондент НАН України, д.і.н., проф., заступник директора Інституту історії України НАН України; **В.Ф. Лисак**, д.і.н., професор кафедри МВ та ЗП, декан історичного факультету МДУ; **В.М. Романцов**, д.і.н., проф., завідувач кафедри історичних дисциплін; **М.В. Булик**, к.п.н., доцент кафедри МВ та ЗП; **В.М. Коробка**, к.і.н., доцент кафедри історичних дисциплін; **С.С. Арабаджи**, к.і.н., старший викладач кафедри історичних дисциплін; **В.С. Волониць**, к.і.н., доцент кафедри історичних дисциплін; **В.О. Забавін**, асистент кафедри історичних дисциплін; **Ю.В. Коробка**, к.і.н., доцент кафедри історичних дисциплін; **С.В. Новікова**, к.і.н., доцент кафедри історичних дисциплін; **А.В. Папазова**, к.і.н., доцент кафедри історичних дисциплін; **М.К. Подгайко**, к.і.н., доцент кафедри історичних дисциплін; **Н.І. Романцова**, к.і.н., доцент кафедри історичних дисциплін; **С.В. Тарасов**, к.і.н., доцент кафедри історичних дисциплін; **Н.Ф. Шипік**, к.і.н., доцент кафедри історичних дисциплін; **Н.В. Гаврилова**, к.і.н., доцент кафедри МВ та ЗП; **О.О. Черепченко**, к.п.н., доцент кафедри МВ та ЗП.

У45	<u>Україна і світ: проблеми історії: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., м. Маріуполь, 28 листоп. 2014 р. / під заг. ред. К. В. Балабанова. – Маріуполь: МДУ, 2014. – 226 с.</u>
-----	---

У збірнику представлено наукові матеріали, що включені до програми Всеукраїнської науково-практичної конференції «Україна і світ: проблеми історії». В ньому висвітлюються різні аспекти української історії як частини всесвітньої історії, актуальні проблеми зовнішньої політики України, міжнародних відносин.

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів, магістрантів і всіх тих, хто цікавиться питаннями історії, культури, зовнішньої політики України, історичного краєзнавства, а також міжнародними відносинами нашого часу.

В сборнике представлены научные материалы, включенные в программу Всеукраинской научно-практической конференции «Украина и мир: проблемы истории». В нем освещаются различные аспекты украинской истории как части всемирной истории, актуальные проблемы внешней политики Украины, международных отношений.

Для ученых, преподавателей, аспирантов, студентов, магистрантов и всех тех, кто интересуется вопросами истории, культуры, внешней политики Украины, исторического краеведения, а также международными отношениями современности.

The abstracts presents the scientific articles included in the proceedings of the All-Ukrainian research conference «Ukraine and the world: historical issues». It highlights various aspects of the Ukrainian history as a part of the global history as well as the acute problems in Ukraine's foreign policy and foreign affairs.

The abstracts are meant for students, scientists, instructors and those seeking their masters' and scientific degrees as well as for those who really care for the contemporary Ukraine's history, culture, foreign policy, foreign affairs and country studies.

Затверджено на засіданні кафедри історичних дисциплін (протокол № 3 від 14.10.14).

Рекомендовано до друку вченою радою історичного факультету

Маріупольського державного університету (протокол № 3 від 15.10.14).

© Маріупольський державний університет, 2014

© Історичний факультет, 2014

Пушкина, проводились игры, беседы, а так же был устроен чай с закусками. Праздник прошел весело и интересно, за что ученицы благодарили устроителей. В отчетах постоянно подчеркивалась стремление учителей к гармоничным отношениям со своими подопечными и успех образования виделся в сочетании разумной требовательности и желания помочь как в обучении так и в житейских ситуациях.

В завершение необходимо отметить, что источниковая база, связанная с исследованием еврейской общины Мариуполя, многогранна и малоизученна.

ЛІТЕРАТУРА

1. Первая Всеобщая перепись населения Российской империи 1897 год 23 октября.- СПб., 1904. - Том XIII. Екатеринославская губерния; Первая всеобщая перепись населения Российской империи 1897 года / Под ред. Н.А.Тройницкого. Вып. 6. Наличное население об. пола по уездам и городам с указанием преобладающих вероисповеданий и сословий. - СПб., 1905.
2. Отчет Мариупольской Женской Субботней школы. – Мариуполь, 1901.
3. Отчет Мариупольской уездной земской управы за 1882 год.- Мариуполь, 1882.; Отчет Мариупольской уездной земской управы за 1886 год.- Мариуполь, 1887.; Отчет Мариупольской уездной земской управы за 1888.- Мариуполь, 1889.
4. Хитерер, В. Документы по еврейской истории XVI - XX веков в Киевских архивах / В. Хитерер.- К.-М.: ин-т иудаики - Мосты культуры, 2001.

БІЛЬШОВИЦЬКО-МАХНОВСЬКЕ ПРОТИСТОЯННЯ У ПРИАЗОВ'І НА ПОЧАТКУ 1920 Р.

Романцов В.М.

В останній період Громадянської війни надзвичайної гостроти досягло військово-політичне протистояння більшовицької влади з махновськими повстанцями. Ці дві суспільні сили репрезентували різні напрямки революційного руху. У боротьбі проти Білої армії вони були союзниками. Але цей військово-політичний союз через гострі ідеологічні суперечності, які існували між більшовиками та махновцями, носив тимчасовий характер. Неминучим було військове зіткнення між ними. Саме таке більшовицько-махновське військове протистояння виникло на початку 1920 р.

Одним з регіонів, що воно охоплювало, був Маріупольський повіт. На початку січня 1920 р. внаслідок поразки Збройних сил Півдня Росії (денікінців) Маріупольський повіт був зайнятий військами Червоної армії. Але протягом 1920 р. військово-політичне становище цьому регіоні залишалося складним, фактично тут була прифронтова смуга.

9 січня 1920 р. постановою Всеукраїнському Махно та махновці були оголошені поза законом «як дезертири та зрадники», оскільки «Махно не підкорився волі Червоної армії, відмовився виступити проти поляків, оголосив війну нашій визволительці» [5, с. 166 – 167]. У відозві Всеукраїнському від 10 січня 1920 р. до всіх партизанів та повстанців пропонувалося припинити повстанську боротьбу і влитися до лав Червоної армії та передати їй свою зброю [4, с. 302]. Але в дійсності часто було навпаки. У політзведеннях 14-ї армії повідомлялося про часті випадки переходу червоноармійців на бік Махна, про небажання воювати з ним, яке відверто виявляли деякі частини [4, с. 303, 304]. В.Білаш зазначив, що більшовицькі війська фактично призупинили наступ проти денікінців, які отримали змогу відступити до Криму та закріпитися там, оскільки частини радянської 13-ї армії «затримувалися в махновському досить великому районі, щоб викачати зброю та ліквідувати повстанство» [1, с. 395].

На загальних зборах командного складу, штабу махновської армії та реввійськради в Гуляйполі 11 січня було вирішено надати повстанцям місячну відпустку, посилити формування нових частин. За словами соратника Н.Махна В.Білаша, повстанці «прагнули до нового союзу з більшовиками для подальшої боротьби проти білогвардійців та Польщі, відстоюючи незалежність Катеринославщини та Таврії» [1, с. 375].

В цей час Революційна повстанська армія махновців України перебувала в надзвичайно складній ситуації. Батько Н.Махно та більша частина повстанців були «звалені» тифом. 2-й Азовський корпус махновського війська розійшовся в Маріупольський та Бердянський повіти. Штаб корпусу в Новоспасівці був розгромлений. Більшовицькі війська роззброювали хворих повстанців, розстрілювали їх командирів [1, с. 375, 376].

Активність та масовість махновського руху дуже залежали від політики, яку проводила більшовицька влада щодо українських селян. 5 лютого 1920 р. Всеукраїнським прийняв новий закон про землю, який проголошував зрівняльний розподіл землі між селянськими господарствами замість комун та радгоспів. У березні 1920 р. на IV конференції КП(б)У в Харкові за доповіддю Х.Раковського була прийнята резолюція, яка оголошувала війну «куркулеві». 24 березня в інструкції наркомзему була дана інструкція з поясненням статусу трудового господарства. Таким вважалося господарство, яке володіло певною визначеною для даного регіону нормою землі. Всі надлишки підлягали конфіскації на користь безземельних та малоземельних селян [4, с. 589].

Голова Маріупольського ревкому 20 січня 1920 р. доповідав, що в селах повіту більшість волревкомів складається з махновців і пропонував змінити їх [1, с. 387]. За цих обставин, грецькі села Маріупольського повіту підпали під так зване «поселищне розкуркулення» і втратили значну частину своїх земель. Навесні 1920 р. це підштовхнуло приазовських греків до підтримки махновського руху. Представники 10 волостей Маріупольщини на

повітовому з'їзді ревкомів 10 березня 1920 р. різко виступили проти грабіжницьких дій більшовицьких продкомісій [4, с. 71].

У відповідь на більшовицькі репресії у лютому – березні 1920 р. штаб Революційної повстанської армії махновців звернувся з відозвою до селян та робітників України. Було відзначено, що успіх у боротьбі проти ворогів революції святкують «непрохані володарі, комуністичні палачі, які прийшли сюди на готове і вільними шляхами, які були розчищені вашою кров'ю ...». Було висловлено заклик знищити ворогів революції – «білогвардійців та комісарів» [4, с. 333, 334]. У зверненні до селян с. Новоспасівки було зазначено основні ідейні положення повстанців. Наголошувалося, що «нині Повстанська армія вважає своїм святим обов'язком стати на захист інтересів трудового селянства проти спроби панів комуністів запрягти в свій хомут трудове селянство України». Зазначено, що «Повстанська армія ... складе зброю лише за наказом вільного трудового Всеукраїнського з'їзду» [4, с. 337].

За свідченням В.Білаша, вже на початку лютого 1920 р., після одужання Н.Махна, повстанці відновили свої дії. 2 лютого, за наполяганням свого командира, махновці напали на бійців загороджувального загону, який розшукував «батька». При цьому було захоплено близько 100 полонених та 2 кулемети. В цей час загін Н.Махна налічував близько 20 осіб. Одразу вони вчинили напад на Гуляйполе, де полонили піхотну бригаду та захопили важку батарею з прислугою. 5 лютого махновці відновили друкування листівок [1, с. 389]. Протягом лютого махновці вели бої в Гуляйполі, Пологах та навколишніх селах. Вони прагнули зміцнити свої позиції, збільшити чисельність загону. За відомостями начальника махновської контррозвідки Л.Голика, на 20 лютого він нараховував 70 кіннотників з 10 кулеметними тачанками [4, с. 167].

Н.Махно намагався знову мобілізувати колишніх повстанців, але це не зовсім вдавалося, що дуже дратувало батька. Чимало колишніх махновців відмовлялися повертатися до активних бойових дій, оскільки вони були стурбовані долею своїх родин. «Ставлення тих, хто сидів вдома, - писав В.Білаш, - до активних махновців, які воювали, було: вони втомилися від боротьби і підкорилися військовій силі, яка диктувала їм свої закони» [1, с. 395]. Махновці в цих подіях «ліквідували» членів більшовицьких ревкомів, політпрацівників, бійців продзагонів та тих колишніх соратників, яких підозрювали в зраді [2, с. 167, 168].

24 лютого загін Н.Махна переніс свої дії на територію Маріупольського повіту. Олександрівський та Маріупольський повіти протягом лютого – квітня 1920 р. були відзначені активними діями махновців. На Маріупольщині повстанці захопили села Комар, Велику Янисоль, Богатир, Янисоль, Майорське, німецьку колонію Марієнталь. Іноді там проводилися агітаційні мітинги [2, с. 168, 169].

Таким чином, на початку 1920 р., коли більшовицькі війська розбили денікінців і встановили свій контроль на більшій частині України, в тому числі й у Приазов'ї, неминучим стало збройне протистояння між частинами Червоної армії та махновськими загонами. За цих обставин махновський повстанський рух пережив гостру внутрішню кризу, але Н. Махно енергійними зусиллями зміг консолідувати повстанців і, спираючись на підтримку селян, відновив військові дії проти більшовиків. Північ Маріупольського повіту в цей час стала одним з регіонів базування махновських військ. Більшість селян Приазов'я підтримувала повстанців, хоча в зазначений час це переважно була пасивна підтримка. Загалом же в цей період було закладено основу для подальшого розгортання масового махновського повстанського руху.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белаш А., Белаш В. Дороги Нестора Махно: исторические повествования / А. Белаш, В. Белаш. – К.: Знання, 1993. – 592 с.
2. Дневник начальника махновской контрразведки Л.Голика // Н.И.Махно. Воспоминания, материалы и документы. – К.: РИФ «Дзвін», 1991. – С. 167 – 171.
3. Історія українського селянства. – Т.1. – К.: Наукова думка, 2006. – 631 с.
4. Нестор Махно. Крестьянское движение на Украине 1918 – 1921. Документы и материалы / Под ред. В. Данилова, Т.Шанина. – М.:РОССЭН., 2006. – 1000 с.
5. Постановление Всеукраинского ревкома об объявлении вне закона Махно и махновцев // Н.И.Махно. Воспоминания, материалы и документы. – К.: РИФ «Дзвін», 1991. – С. 166 – 167.
6. Якубова Л.Д. Маріупольські греки (етнічна історія). 1778 р. – початок 30-х років XX ст. – К.: Інститут історії України НАН України, 1999. – 331 с.

РОЗВИТОК БЛАГОДІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В МАРІУПОЛІ КІН. ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.

Сапожніков П.Г.

Тенденція розвитку благодійності на території Російської імперії не могла обійти осторонь і Маріуполь. Тут виникають і починають діяти в цій сфері як місцева інтелігенція і заможні люди, так і благодійні організації. Ті в свою чергу поділялися на місцеві та загальноімперські, діяльність яких поширювалась на усю територію Російської імперії.

Важливу роль у дослідженні благодійної діяльності відіграють джерела їх фінансування. Згідно зі звітами Маріупольської повітової земської управи, у розділі капіталу громадського піклування значаться суми, які надходили від продажу худоби. Цей капітал, згідно з постановою повітового земського зібрання, був призначений до видачі